

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 06.05.2019
Revizyon Talebi: 10.05.2019
Son Revizyon: 07.11.2019
Kabul: 19.11.2019
Online Yayın: 24.02.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Günümüz Çatışmalarında Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunması

Protection of Persons Deprived of Their Liberty in Contemporary Armed Conflicts

Rezzan Katılmış*

Öz

Günümüz silahlı çatışmalarında 'özgürlüğünden yoksun bırakma', hem devletler hem de devlet dışı silahlı gruplar tarafından oldukça yaygın kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Çatışma taraflarınca alıkonulan bu savunmasız kişilerin tutulduğu koşullar son derece ağır ve insani açıdan oldukça trajiktir. Bu kişiler çoğunlukla alıkonma sebeplerinden ve haklarından bihaber, dış dünya ile iletişimleri yasaklanmış, yeterli su, gıda ve tıbbi yardıma ulaşamadıkları koşullarda tutulmakta; sıklıkla yargısız infazlara, zorla kaybedilmeye, işkenceye ve kötü muameleye maruz kalmakta ve korunamamaktadır. Bunun sebebi çoğunlukla ilgili hukuk normlarına uyulmaması, hukukun bilinmemesi ya da kapasite eksikliği ve fiziki olanaksızlıklar olmakla birlikte; uluslararası silahlı çatışmalara oranla uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalarda bu hususlara ilişkin detaylandırılmış hukuki normların eksikliği bu kişilerin yaşama, onuru ve sağlığının korunamamasında önemli bir etkidir.

Bu çalışma günümüz çatışmalarının temel bir karakteristiği haline gelen Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar bağlamında İnsancıl Hukuku, çatışma taraflarının yoğun bir şekilde uyguladığı 'özgürlükten yoksun bırakma' hususu açısından ele almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Uluslararası Nitelikte Olmayan Çatışmalar Hukukunda özgürlükten yoksun bırakma/ alıkoyma kavramına dair hükümlerin kişilere yeterli koruma sağlayıp sağlamadığı ve bu husustaki hukuki boşluklar irdelenecek; alıkoyma durumlarında kişilerin korunması açısından İnsancıl Hukukun geliştirilmesi gereken alanları ile bu alanların güçlendirilmesine dair çabalar ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar, Özgürlükten yoksun bırakma, Tutukluluk, Enterne edilme, Devlet dışı silahlı gruplar

Abstract

In the contemporary armed conflicts of today, *deprivation of liberty* has become a widely used method by both states and non-state armed groups. The conditions in which those vulnerable persons are detained by the parties of conflict are extremely severe and quite tragic. They are often held in conditions where they are unaware of the reasons for their detention and their rights, their communication with the outside world is banned and they have inadequate access to water, food and medical assistance. They are often subjected to extrajudicial killings, enforced disappearance, torture and ill-treatment, and cannot be protected. Although this is mostly due to the failure to comply with relevant legal norms, lack of knowledge of the law or lack of capacity and physical disabilities; the lack of detailed legal norms in non-international armed conflicts compared to international armed conflicts is an important factor in the inability to protect their life, dignity and health.

This study aims to address humanitarian law in terms of the 'deprivation of liberty' which is commonly applied by the parties to the conflict in the context of the Non-International Armed Conflicts which has become a fundamental

* Sorumlu Yazar: Rezzan Katılmış, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, Türkiye. E-posta: rezzan.katilmis@bilgi.edu.net ORCID: 0000-0002-3330-185X

Atf: Katılmış R, "Günümüz Çatışmalarında Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunması" (2020) 40(1) PPIL 1.
<https://doi.org/10.26650/ppil.2020.40.1.0016>

characteristic of contemporary armed conflicts. Within this scope, whether the provisions on deprivation of liberty/detention in the law of Non-International Armed Conflicts provide adequate protection or not and the legal gaps in this respect will be examined. Additionally, in cases of detention, the areas of Humanitarian Law need to be improved alongside efforts and solution proposals to strengthen these areas will be included.

Keywords

Non-International armed conflicts, Deprivation of liberty, Detention, Internment, Non-State armed groups

Extended Summary

Deprivation of liberty has become a common practice in contemporary conflicts. These practices are carried out in the form of Internment (as administrative detention) or detention (as forensic detention, regarding criminal proceedings). In the context of Non-International Armed Conflicts (NIACs) which has become the main characteristics of contemporary conflicts, those persons deprived of liberty include persons who have participated directly in hostilities and who have fallen into the hands of the adversary, as well as those detained on criminal charges or for security requirements provided that there is a link between the armed conflict and the deprivation of liberty. While there are quite detailed and comprehensive regulations in the law of international armed conflicts; in terms of NIACs, provisions on the protection of persons deprived of their liberty are limited and there are significant gaps in this regard.

The conditions in which those vulnerable persons are detained by the parties of conflict are extremely severe and tragic. The International Committee of the Red Cross' (ICRC) observations during detainee visits, many international NGO reports as well as other national or international investigations have confirmed this dark situation: regardless of where and by whom they are detained; persons deprived of liberty are often subjected to extrajudicial killings, enforced disappearance, torture and ill-treatment and they cannot be protected. They generally are held in conditions where they are unaware of the reasons for their detention and their rights, their communication with the outside is banned and they have inadequate access to their basic needs such as water, food and health. Detainees are not separated from the internees, or children are not separated from adults, likewise for some categories who require special protection, such as women, children, nursing mothers, the elderly and disabled people, the necessary conditions cannot be provided. The situation is worse in detentions carried out by non-state armed groups.

Although this is mostly due to the failure to comply with relevant legal norms, lack of knowledge of the law or lack of capacity and physical disabilities; the lack of detailed legal norms in NIACs compared to international armed conflicts is an important obstacle to protect detained persons' life, dignity and health. Basically, the Humanitarian Law regulating the NIACs has a strong framework that provides basic

judicial guarantees and prohibits all forms of violence and ill treatment against persons deprived of their liberty. Common Article 3 of the Geneva Conventions, Additional Protocol II and International Customary Law provide important provisions including general protections and basic judicial safeguards for persons deprived of their liberty. However, NIAC related Humanitarian Law seems silent on the conditions of detention (especially in cases where the Additional Protocol II is not applicable), specifically in vulnerable categories, the grounds for deprivation of liberty, procedural principles and safeguards for internment, and the procedures and principles relating to the transfers of persons deprived of their liberty from one authority to another. Additionally there are important normative gaps for deprivation of liberty carried out by non-state armed groups. The issue of the protection of persons deprived of their liberty in contemporary conflicts has also occupied the agenda of the international community in recent years and the strengthening of legal protection for these people has been highlighted as an important need.

In recent years, there have been some important legal efforts to strengthen the protection for persons deprived of their liberty. The ICRC raised this issue in its International Conferences in 2011 and 2015. Based on the authority granted by the States, the ICRC has conducted extensive studies and consultations with states, other international actors and related experts to seek a solution that can balance the military and humanitarian requirements precisely and guide all actors of the NIAC. The process between 2011 and 2015, related to the studies obtained from regional and thematic meetings and consultations with various actors, evolved to identify and propose a range of options to ensure that Humanitarian Law is maintaining its appropriate and relevant ground to protect persons deprived of their liberty. The framework of the standards obtained during these studies, identified issues and recommendations and the elements of protection have been examined under the headings of ‘conditions of detention and particularly vulnerable groups’, ‘grounds and procedural safeguards for internment’ and ‘detainee transfers’.

There have also been some recent efforts in other areas of international law. One of these important efforts is the *Copenhagen Process* (Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations) which was led by Denmark between 2007 and 2012 and aimed to find solutions to the problems related to the protection of persons deprived of their liberty to be implemented only for extraterritorial military and peace operations in the context of NIACs. Another important development is the revision of the Minimum Standard Rules for the Improvement of Prisoners called the *Nelson Mandela Rules* which was adopted by the UN General Assembly on 17.12.2015.

Günümüz Çatışmalarında Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunması

I. Giriş

Özgürlüğünden yoksun bırakılma, hem uluslararası hem de uluslararası olmayan çatışmaların olağan ve kaçınılmaz bir sonucu olarak ve çoğunlukla uzun süreli ‘alıkoyma’(detention)¹ şeklinde gerçekleştirilen uygulamalardır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiler uluslararası çatışmalar bakımından; düşman tarafın eline düşmüş savaşılanlar (combatants), enterne edilmiş siviller ve güvenlik sebebiyle gözetiminde tutulan kişileri kapsamaktadır. Uluslararası nitelikte olmayan çatışmalar bakımından da çatışmalara doğrudan katılmış ve düşman tarafın eline geçmiş kişilerin yanısıra, çatışma ile özgürlükten yoksunluk arasında bir bağ olması kaydıyla bir suç istinadı veya güvenlik sebebi ile gözetiminde tutulan kişileri kapsamaktadır². Bu uygulamalar, enterne edilme ya da bir başka deyişle idari alıkoyma (alıkoyan otoritenin güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturma olasılığı nedeniyle adli bir suçlama olmaksızın alıkoyma) ve tutukluluk ya da diğer bir deyişle adli alıkoyma (adli işlemlere tabi tutulmak üzere aklanma ya da mahkûmiyete kadar gerçekleştirilen alıkoyma) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Uluslararası silahlı çatışma hukukunda bu hususta oldukça detaylı ve kapsamlı düzenlemeler söz konusudur; Cenevre Sözleşmelerinin³ 175 maddesi özgürlüğünden yoksun bırakmaya dair hükümlerdir⁴ ve Savaş Esirlerine Yönelik Muamele Hakkında 1949 Tarihli III. Cenevre Sözleşmesi, yalnızca uluslararası

1 ‘Detention’ kelimesi Cenevre Sözleşmelerine Ek II nolu Protokolün İngilizce metninin Türkçe çevirisinde (GSU&ICRC, 12 Ağustos 1942 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri) genellikle ‘tutukluluk’ olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte ‘gözetim’ olarak da kullanıldığı (Taşdemir Fatma-Özdemir Erdinç) görülmüştür. Bu çalışmada kaynak metnin kullanım amacı da dikkate alınarak ‘detention’ ibaresi için ‘özgürlüğünden yoksun bırakılmış tüm kişilere’ atfen **alıkoyma**; adli ve cezai içerikli alıkoymalara atfen ‘**tutukluluk**’ ya da **adli alıkoyma**; idari ya da güvenlik tehdidi nedenleriyle gerçekleşen alıkoymalara atfen de ‘**enterne edilme**’ ya da ‘**idari alıkoyma**’ ifadeleri tercih edilecektir.

2 Henckaerts J. M. & Beck L. D. *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Cilt I: Kurallar, Çev. Öktem vd. (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları) 481.

3 Karadaki silahlı kuvvetlere mensup yaralıların durumlarının iyileştirilmesine ilişkin 1949 tarihli I. Cenevre Sözleşmesi, ‘Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralıların Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi’ adı ile; denizdeki silahlı kuvvetlerin yaralı, hasta ve deniz kazazedelerinin durumlarının iyileştirilmesine ilişkin 1949 tarihli II. Cenevre Sözleşmesi, ‘Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi’ adı ile; savaş esirlerine yönelik muameleyi düzenleyen 1949 tarihli III. Cenevre Sözleşmesi, ‘Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi’ adı ile ve son olarak sivillerin korunmasına ilişkin 1949 tarihli IV. Cenevre Sözleşmesi ‘Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ adı ile ülkemizde 21.01.1953 tarih ve 6020 sayılı Kanunla, 30.01.1953 tarih 8322 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak onaylanmıştır. 1977 yılında, ‘1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I Nolu Protokol’ ve ‘1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin II Nolu Protokol’ imzalanmıştır. ICRC & GSÜ, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri* (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul).

2019 Ocak ayı itibari ile 1949 Cenevre Sözleşmelerine 196, I nolu Ek Protokole 174, II nolu Ek Protokole ise 168 devlet taraftır. Türkiye Cenevre Sözleşmelerine taraf iken Ek Protokollere taraf değildir. Sözleşme metinleri ve taraf devletler için bkz. <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>> (10.05.2019)

4 III. Cenevre Sözleşmesi (C.S.), IV. C.S. ve I nolu Ek Protokolde oldukça detaylı hükümler yer almaktadır. Evrensel düzeyde onaylanmış Cenevre Sözleşmelerinin tüm alıkoyma şekillerine ilişkin 175’ den fazla hüküm içerdiği, I nolu Ek Protokolün II nolu Ek Protokole göre daha geniş çapta onaylanmış olduğu ve Teamül Hukuku’nda da özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere ilişkin birçok kuralın varlığı dikkate alındığında; Uluslararası Çatışmalar bakımından alıkoymalara dair gerekli hukuki korumanın mevcut olduğu ortadadır. ICRC Report, *IHL and The Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, 32. International Conference of the Red Cross and Red Crescent, (32IC/15/11) (ICRC December 2015)

çatışmalar açısından bir statü olarak tanımlanan ‘savaş esirlerine’ ilişkin muameleyi düzenlemektedir. Ancak uluslararası çatışmalara ilişkin bu hükümlerin aksine, uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar (UOSÇ) açısından özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunmasına ilişkin hükümler kısıtlıdır ve bu konuda önemli boşluklar söz konusudur. Alıkonan kişi, alıkoyan otoritenin insafına bırakılmıştır. Çatışmadan kaynaklanan ve sosyal yapının da bozulması ile artan düşmanca tutum altında, hem fiziki hem de ruhsal açıdan savunmasız olan bu kişilerin temel hak ve ihtiyaçlarına ulaşımı için koşullar genellikle kötü ve yetersizdir. Özellikle devlet dışı silahlı gruplar tarafından alıkonulmuş kişiler için, gerekli araç, fiziki olanak ve yönetim kapasitesinin de eksikliği ile koşullar çok daha ağır ve zordur⁵.

Silahlı çatışma durumlarında, düşman silah bıraktığında, ulusal ve uluslararası hukuka uygun muamele görmesi gerekmektedir. İnsancıl Hukuk, silah bırakan ya da silahsız hale getirilen kişilerin öldürülmesini yasaklamıştır. Özgürlüğünden yoksun bırakma, düşmanın zarar vermesini engellemek açısından ya da güvenlik tedbirleri gereği çatışma taraflarınca kullanılan meşru bir yöntemdir. Ancak günümüz çatışmalarında hukuki bir yargılama olmaksızın ya da idari ve güvenlik önlemleri nedeniyle alıkonulan kişilerin ‘terörist’ ya da ‘suçlu’ olarak algılanma eğilimleri, sayıları ve dolayısıyla da insani koşullarındaki kötüleşme giderek artmaktadır⁶.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi⁷ (ICRC), 2011-2016 yılları arasında bir milyona yakın ‘özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiyi (people deprived of their liberty / detainee),⁸ yine 2016 yılında 98 ülkede 1650 yeri ziyaret etmiştir.⁹ ICRC’nin gözlemlerine göre,

- 5 ICRC Report, *Strengthening Legal Protection for Victims of Armed Conflict*, 31. International Conference of the Red Cross and Red Crescent Society (31IC/11/5.1.1) (ICRC, October 2011)
- 6 Bernard Vincent, ‘Out Of Sight, Out Of Mind? Exposing The Human Cost Of Detention’, (2018) Vol. 98 (3) International Review of the Red Cross 725-735.
- 7 1863’te İsviçre’de kurulan, Cenevre Sözleşmelerinin oluşumunda ana aktör olan ve misyonu ‘silahlı çatışma ve diğer şiddet olayları mağdurlarının yaşam ve onurlarını korumak, İnsancıl Hukuk’un ve evrensel insani ilkelerin güçlenmesi ve desteklenmesini sağlayarak insan acısını önlemeye çalışmak’ olan ICRC, devletler tarafından kendisine verilen hem uluslararası hem de ulusal hukuktan kaynaklanan kendine özgü bir yasal statüsü, özel imtiyaz ve dokunulmazlıkları olan uluslararası bir kuruluştur. ICRC yetkisini uluslararası sözleşmeler aracılığı ile devletlerden almış ise de, kurucu bir antlaşma yoluyla devletlerce kurulmuş bir yapı değildir; varlığı ve yönetimi devletlerden bağımsızdır. Günümüzde ICRC’nin çalışmaları, resmi olarak 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller, ICRC Tüzüğü, Uluslararası Kızılhaç Hareketi Tüzüğü ve devletlerle birlikte gerçekleştirilen Uluslararası Kızılhaç Konferansları resmi kararlarına dayanır. Bunun yanı sıra kendine özgü bir uluslararası kuruluş olarak Birleşmiş Milletlerde daimi gözlemci statüsüne sahiptir. Debuf Els, ‘Tools To Do The Job: The ICRC’s Legal Status, Privileges and Immunities, Principles Guiding Humanitarian Action’ (2016) Vol. 97 No. 897/898 International Review of the Red Cross 319–344.

ICRC’nin Cenevre Sözleşmeleri gereği uluslararası silahlı çatışmalarda özgürlüğünden yoksun bırakılan kişileri ziyaret etme hakkı vardır. Ancak UOSÇ’lerde ICRC bu doğal hakka sahip değildir ve ICRC’nin bu kişileri ziyaret edebilmeleri kişileri alıkonan otoritelerin rızasına tabidir. ICRC, alıkonulmanın sebeplerinden bağımsız olarak dünya çapında tutuklanan/alıkonan kişilerin tutukluluk koşullarının, insani muamelenin iyileştirilmesi, acıların azaltılması, aileleri ile bağlarının kurulması için gizlilik prensibi altında çalışmalar yürütmektedir. Gıda, su, sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, kaybedilmelerin önlenmesi ve araştırılması, işkence ve kötü muamelenin engellenmesi için çabalamaktadır. <<https://www.icrc.org/en/document/what-we-do-detainees>> (23.09.2018)

- 8 Rodenhauer Tilman, ‘Strengthening IHL Protecting Persons Deprived of Their Liberty: Main Aspects of The Consultations and Discussions Since 2011’ “ Detention: addressing the human cost” (2018) Vol. 98 (3) International Review of the Red Cross 942. (Ancak bu tutukluların çoğunluğunun silahlı çatışmalar nedeniyle tutuklu olmadığını, geneli kapsadığını belirtmek gerekir.)
- 9 Bernard (n 6) 734.

nerede ve kim tarafından tutulduklarından bağımsız olarak, bu kişiler sıklıkla yargısız infazlara, zorla kaybedilmeye, işkenceye ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış bu kişiler, çoğunlukla alıkonma sebeplerinden ve haklarından bihaber, aileleri de dâhil olmak üzere dış dünya ile iletişimleri yasaklanmış, yeterli su, gıda ve tıbbi yardıma ulaşamadıkları koşullarda tutulmakta; aşırı kalabalık nedeniyle bazen kayıt altına alınmamakta ve kaybedilmektedir. Tutuklular enterne edilenlerden, ya da çocuklar erişkinlerden ayrıştırılmamakta ve özel koruma gerektiren kadınlar, çocuklar, emziren anneler, yaşlı ve engelliler için gerekli koşullar sağlanamamaktadır.¹⁰ Ulusal ya da uluslararası incelemelerle birlikte birçok uluslararası STK raporu da bu karanlık tabloyu destekler içeriktedir.¹¹ Örneğin Human Rights Watch'ın (HRW) 2016 Temmuzunda yayınladığı raporda herhangi bir suçlama olmaksızın savaş bölgelerinde (Afganistan, Suriye, Kongo, Irak, İsrail/Filistin, Nijerya) binlerce çocuğun ulusal güvenlik tehdidi olarak algılanmaları nedeniyle aylarca hatta yıllarca özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı; açlık, tıbbi bakım eksikliği ve işkenceye maruz kaldığı ve gözaltında öldürüldüğü belirtilmiştir. Savaş bölgelerinde özellikle alıkonan kadın sayısı ve cinsel şiddet orantısız bir şekilde giderek artmaktadır.¹² Birçok durumda bu karanlık tablonun sebebi mevcut hukuk normlarına uyulmaması veya hukukun bilinmemesidir. Diğer bir neden gerekli alt yapı ve kaynakların eksikliği ve fiziki olanaksızlıklardır¹³. Ancak bu sebeplerle birlikte özellikle UOSÇ'lerde bu hususlara ilişkin detaylandırılmış hukuki normların olmayışı, alıkonan insanların yaşamını, onurunu ve sağlığını korumada önemli bir engel teşkil etmektedir.¹⁴ Günümüz çatışmalarında özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunması sorunu son yıllarda uluslararası toplumun da gündemini işgal etmiş ve bu kişilere ilişkin hukuki korumanın güçlendirilmesi önemli bir ihtiyaç olarak vurgulanmıştır.

Bu çalışma, devletler ile silahlı gruplar arasında ya da silahlı grupların kendileri arasında gerçekleşen günümüz çatışmaları bağlamında İnsancıl Hukuku, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunması açısından ele almayı amaçlamaktadır. Bu

10 ICRC, *Protecting People Deprived of Liberty* (Geneva, May 2016) <https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/0685_002_people-deprived-liberty_web.pdf> (20.09.2017)

11 Bernard (n 6)'den alıntılanarak: Bkz: Jessica Jacobson, Catherine Heard and Helen Fair, *Prison: Evidence of Its Use and Over-Use from around the World*, (ICPR, 2017) <www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/global_imprisonment_web2c.pdf>; *Penal Reform International*, *Global Prison Trends* (2017) <www.penalreform.org/resource/global-prison-trends-2017/>; 'Amnesty International, Detention and Imprisonment', <www.amnesty.org/en/what-we-do/detention/>; 'Human Rights Watch, Detention Centers', <www.hrw.org/topic/health/detention-centers>; 'Report of the Special Rapporteur on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment', advance edited version, UN Doc. A/HRC/34/54, (14 February 2017) <www.ohchr.org/Documents/Issues/Torture/A_HRC_34_54.pdf>. Ayrıca, Avrupa Konseyi İşkence ve Gayri İnsani Muameleyi Önleme Komitesinin ülke ziyaret raporları <www.coe.int/en/web/cpt/visits#2017> Erişim Tarihi (05.05.2018)

12 Human Rights Watch, 'Children Detained in War Zones: Thousands Held Without Charge, Tortured' (28 July 2016) <www.hrw.org/news/2016/07/28/childrendetained-war-zones> 'Amnesty International, End the Horror in Syria's Torture Prisons', <www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/syria-torture-prisons/>; Roy Walmsley, 'World Female Imprisonment List', 4th ed. (ICPR, London, 9 November 2017) <www.prisonstudies.org/news/world-female-imprisonment-list-fourth-edition/>; ICRC, 'Children in Detention', (24 February 2017) <www.icrc.org/en/publication/4201-children-and-detention> Erişim Tarihi (05.08.2018)

13 Rodenhauer (n 8) 943.

14 ICRC Report (n 5)

kapsamda UOSÇ'lere ilişkin koruma hükümleri ve güçlendirilmesi gereken alanlar irdelenecek, bu alanların güçlendirilmesine yönelik hukuki çabalara ve çözüm önerilerine yer verilecek, devlet dışı silahlı gruplara ilişkin alıkoymalar ayrı başlık altında ayrıca ele alınacaktır.

II. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilere İlişkin Hukuki Koruma ve Güçlendirilmesi Gereken Alanlar

Günümüz çatışmalarının temel karakteristiği haline gelen UOSÇ'lere dair temel hukuki metinler, 1949 Cenevre Sözleşmeleri Ortak 3. Maddesi ve UOSÇ'lere dair ilk uluslararası sözleşme olan '12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin II Nolu Protokol'dür¹⁵. Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesine, uluslararası hukukun temel kaynaklarından biri olarak teyit edilen ve evrensel düzeyde bağlayıcı olan Uluslararası Teamül Hukuku¹⁶ da özellikle UOSÇ'lerde önemli ölçüde yol gösterici ve destekleyici olmuştur. Uluslararası çatışmaları düzenleyen İnsancıl Hukuk Hükümleri hem adli alıkoyma/tutukluluk hem de idari alıkoyma/enterne edilme durumlarına ilişkin oldukça detaylı düzenlemelere yer vermiştir. Ancak UOSÇ'leri düzenleyen hükümler hem adli alıkoyma/tutukluluk hem de idari alıkoyma/enterne edilme durumlarını meşru yöntemler olarak belirtmek ve genel koruma hükümlerini içermekle birlikte sadece adli alıkoymalara ilişkin usuli hususlara değinmiştir. Temelde UOSÇ'leri düzenleyen İnsancıl Hukuk, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere karşı her türlü şiddeti ve gayri insani muameleyi yasaklayan, temel adli güvenceleri sağlayan güçlü bir çerçeveye sahiptir. Ayrıca II nolu Ek Protokol ve Teamül Hukuku da özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için temel adli güvenceleri içeren önemli hükümlere yer vermiştir. Ancak uluslararası çatışmaları düzenleyen hükümlerin aksine; UOSÇ'ler hukuku, alıkoymanın fiziki koşulları (özellikle II nolu Ek Protokolün uygulanamadığı durumlarda), dayanakları, idari tutukluluk/enterne edilmeye ilişkin usuli ilke ve güvenceler ile özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin transferlerine ilişkin usul ve ilkeler konusunda sessizdir.

Alıkoymanın fiziki koşulları ve özel koruma gerektiren kişiler bakımından değerlendirildiğinde, UOSÇ'ye ilişkin düzenlemeler bu konuda sınırlıdır. Ortak 3.

15 Sözleşme metni için bkz. ICRC & GSU (n 4)

16 Teamül Hukuku kurallarının yazılı hale getirilmesi amacıyla ICRC, 1995 yılında, 10 yıl süren kapsamlı ve detaylı bir çalışma başlatmış ve çalışma sonuçlarını online bir veri tabanı olarak yayınlamıştır. İlk yayımlandığında bazı tartışma ve eleştiriler konu olan bu çalışma; tüm silahlı çatışmaları ve taraflarını bağlayan ve İnsancıl Hukuk'un ortak temelini oluşturan 161 teamül kuralı tespit etmiş, bu kurallardan 136 tanesinin (tartışmalı olarak da 143 tanesinin) aynı zamanda UOSÇ'lerde uygulanabildiği sonucuna varmıştır. UOSÇ'lere ilişkin anlaşma hukukundaki birçok boşluğu dolduran bu çalışma; devletler, Birleşmiş Milletler, ulusal ve uluslararası mahkemelerce de hukuki bir referans olarak kullanılmaktadır. Sassoli Marco & Bouvier A. Antoine & Quintin Anne, *How Does Law Protect in War*, Chapter 4, Sources of Contemporary International Humanitarian Law 6. < <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-0739-part-i.pdf>>

Çalışma 2 bölümden oluşmaktadır: **Kurallar:** İnsancıl Teamül Hukuku'nun mevcut kuralları ve detaylı analizi. **Pratik:** Bu kuralları oluşturan pratikleri. Çalışmanın düzenli olarak güncellenmekte olan haline buradan ulaşılabilir: < <https://www.icrc.org/customary-ihl>>

Maddede insanca muameleyi öngören ve işkence, sakatlama, öldürme, aşağılama, onur kırıcı davranışları yasaklayan hükümler getirmiştir. Ancak spesifik olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin koşulları ve ihtiyaçlarına dair özel bir hüküm yoktur. II nolu Ek Protokolün ‘özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişiler’ başlıklı 5. maddesi, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere sivil halkla aynı ölçüde beslenme ve sağlık hizmetlerinin sunulması, dini ibadetleri için gerekli koşulların sağlanması, kadınların aileleri dışındaki erkeklerden ayrıştırılması, yazışmalarına izin verilmesi, serbest bırakılmaları halinde güvenliklerinin sağlanması gibi önemli düzenlemeler getirmiştir. Ancak bu hükümlerin özellikle alıkoyma koşulları bakımından desteklenmesi ve pratikte uygulanabilir hale getirilmesi gerekmektedir. II nolu Protokol, daha yüksek bir eşik gerektirmesi, sadece belirli türdeki UOSÇ’lerde uygulanabilmesi ve görece daha az devlet tarafından kabul edilmiş olması nedeniyle¹⁷ evrensel düzeyde uygulanabilir değildir; bu nedenle hem içerik hem de uygulama kapsamı bakımından yetersiz kalmaktadır. Teamül Hukuku’nda da¹⁸ kişilerin keyfi olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılmayacağı, uygun beslenmenin ve tıbbi bakımın sağlanacağı, kadınların aileleri dışındaki erkeklerden ayrı yerde ve kadınların gözetiminde tutulması gerektiği, çatışma bölgesinden uzakta, hijyen ve sağlıklarını gözetilen mahallerde tutulması gerektiği, şahsi eşyalarının yağmalanamayacağı, inanç ve ibadetlerine saygı duyulacağı, şahsi bilgilerinin kayıt altına alınması gerektiği, aileleriyle haberleşmeleri ve ziyaretçi kabul etmelerine izin verileceği ve alıkoymaya ilişkin nedenler ortadan kalkar kalkmaz serbest bırakılmaları gerektiği ifade edilmiştir¹⁹. Ancak teamül kuralları doğası gereği genel ifadelerle formüle edildiğinden yeterli bir alıkoyma rejiminin nasıl yaratılacağı ya da uygulanacağı konusunda yeterince yol gösterici değildir.

Özel koruma gerektiren kadınlar, çocuklar, emziren anneler, yaşlılar ve engelliler açısından durum daha sıkıntılıdır. Ortak 3. Madde bu konuda özel herhangi bir hüküm içermezken, II nolu Ek protokol sadece kadınların ayrı tutulmasına yönelik²⁰, Teamül Hukuku da kadınlara ek olarak çocukların da ayrı tutulması gerektiğini²¹ belirten hükümler içermektedir.

Usule ilişkin ilkeler ve güvenceler bakımından²² da uluslararası çatışmaların aksine UOSÇ’lerde herhangi bir antlaşma hükmü yoktur. Teamül Hukuku özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakmayı yasaklamıştır;²³ ancak uygulamada neyin ‘keyfi’

17 2019 yılı Ekim ayı itibarı ile 169 ülke tarafından onaylanmıştır. <<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=AA0C5BCBAB5C4A85C12563CD002D6D09&action=openDocument>>

18 99, 118-128 numaralı teamül kuralları.

19 Henckaerts Jean Mary & Beck Louse Doswald, *Customary International Humanitarian Law, Volume I, Rules*, (Cambridge University Press, New York, 2009)

20 II nolu Ek Protokol 5(2/a).

21 120 nolu teamül kuralı.

22 Burada özellikle ‘idari alıkoyma’ ya da ‘enterne edilme’ ye ilişkin usul ve güvencelerin eksikliğinden söz edilmektedir.

23 99 nolu teamül kuralı.

olup olmadığına ilişkin somut kriterler koymamıştır. Yine II nolu Ek Protokolün çatışma ile ilgili suçların kovuşturulmasına ilişkin 6. maddesinde bağımsız ve tarafsız mahkemelerce önceden verilmiş bir karar olmaksızın bir suçtan dolayı suçlu görülen kimseye hüküm verilemeyeceği ve cezasının infaz edilemeyeceği; sanığa atfedilen suçta dair bilgi verileceği ve savunması için gerekli hak ve araçların sağlanacağı, sanığın kendi aleyhine tanıklığa ya da suçluluğunu itiraf etmeye zorlanamayacağına dair hususlar belirtilmiştir. Ancak bu hükümlerin nasıl uygulanacağına, hangi usullere tabi olacağına ilişkin detaylar mevcut değildir. İdari ve adli usuller genellikle devletlerin kendi iç hukuk mevzuatlarındaki uygulamalara göre düzenlenmekte, bu düzenlemeler çoğu zaman özellikle yeni çatışmalar koşullarında yetersiz kalmakta, dolayısıyla özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere gereken korumayı sağlayamamaktadır²⁴.

Devletler örgütlü silahlı gruplarla savaşırken kendi topraklarındaki kişileri alıkoyabildikleri gibi kendi toprakları dışında çokuluslu koalisyonların bir parçası olarak da bunu yapabilmektedirler. Böyle durumlarda usule ilişkin ilke ve güvencelerin olmaması, çok uluslu güçlerin çeşitli bileşenlerince oldukça farklı yaklaşım ve uygulamalara yol açmaktadır²⁵. UOŞÇ hukukundaki bu eksiklik pratik boyutta, idari alıkoyma/enterne edilmenin meşruluğunun belirlenememesine, alıkonulan kişilerin neden tutulduklarını bilmemesine, alıkoymanın ne kadar süre devam edeceği ve alıkoyma sebebi ortadan kalktığında bu kişilerin ne zaman ve nasıl salıverileceği sorularının yanıtsız kalmasına ve bu koşullar altında olumsuz uygulamaların giderek artmasına yol açmaktadır.

24 İdari alıkoyma ya da enterne edilme IV nolu Cenevre Sözleşmesinde İnsancıl Hukuk korumasındaki kişilere karşı uygulanabilecek en ağır kontrol tedbirini olarak tanımlanmış olmasına karşın, yeni çatışmalar boyutunda oldukça yaygınlaşan bir yöntem haline gelmiştir. Sadece 'güvenlik tehdidinde ilişkin zorunlu bir gerekçeye' (ki bu ifade de somut kriterler açısından sorunludur) dayanması gerekmektedir. Bu nedenle, örneğin istihbarat elde etmek için ya da karşı tarafın elinde bulunan kişilerle takas edilmek üzere pazarlık aracı olarak uygulanması yasaktır. Sadece önleyici bir tedbir olarak kullanılması gerektiğinden alıkonan kişiyi cezalandırmak amacıyla ya da adli işlemlere bir alternatif olarak kullanılmamalıdır. Uygulamada, hem İç Hukuk, hem İnsan Hakları Hukuku, hem de İnsancıl Hukuk açısından ciddi sorunlar ve boşluklar söz konusudur. Pejic Jelena, 'Procedural Principles and Safeguards for Internment/ Administrative Detention in Armed Conflict and Other Situations Of Violence' (2005) Vol. 87 No. 858 International Review of Red Cross;

Debuf Els, 'Expert Meeting on Procedural Safeguards for Security Detention in Non-International Armed Conflict', ICRC Report (Chatham House & ICRC, London, 22-23 September 2008) <<https://www.icrc.org/assets/files/other/security-detention-chatham-icrc-report-091209.pdf>> Erişim Tarihi (02.10.2017)

25 Bir devletin topraklarında başlayan ve başka bir devletin sınırlarına yayılan, çok uluslu kuvvetlerin ev sahibi ülke ile birlikte o ülke topraklarında devlet dışı silahlı gruplarla çatıştığı veya bir devletin bir başka devletin topraklarında devlet dışı silahlı gruplarla çatıştığı durumlar olarak tanımlayabileceğimiz sınır ötesi UOŞÇ'lerde; geleneksel UOŞÇ'lere kıyasla durum daha karmaşık hale gelmektedir. Günümüz hukuki tartışmalarının konusu olmaya artarak devam eden İnsan Hakları ve İnsancıl Hukukun etkileşim alanına ilişkin özellikle idari alıkoymaya dair belirsizlik ve sorunlara (devlet dışı silahlı grupların İnsan Hakları Hukukuna tabi olmayışı, derogasyon durumu, silahlı çatışma durumlarının askeri gereklilikleri ve fiili zorlukları da dikkate alan farklı bir gerçekliğe sahip olması vb.) ek olarak, çok uluslu ve sınır ötesi UOŞÇ'lerde; çok uluslu kuvvetleri oluşturan devletlerin tamamının İnsan Hakları Hukukuna tabi olmaması, İnsan Hakları Hukukunun sınır ötesi uygulama alanının belirsizliği, devletlerin sınır ötesinde idari alıkoyma/enterne gerçekleştirebilmek için İnsan Hakları yükümlülüklerini deroge etme gerekliliğinin belirsizliği gibi nedenlerle hem hukuki hem pratik alanda oldukça sorunlu ve farklı yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. İnsan Hakları Hukuku, UOŞÇ'lere ilişkin bu husustaki İnsancıl Hukuk normlarının eksikliğini giderememekte, bu durum uygulanması gereken alıkoyma rejiminin belirlenmesinde farklı, karmaşık, sorunlu ve olumsuz uygulamalara neden olmaktadır. ICRC Report, 'International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts', 31. International Conference of the Red Cross and Red Crescent Society (31IC/11/5.1.2); <<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/2013/strengthening-legal-protection-detention-consultations-2012-2013-icrc.pdf>> Erişim Tarihi (07.11.2018); ICRC Report (n 5) 9.

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere erişim bakımından değerlendirildiğinde de uluslararası silahlı çatışmalar hukukunda, ICRC gibi ayırım gözetmeyen, tarafsız ve bağımsız kuruluşların bu kişileri ve bu kişilerin tutulduğu yerleri ziyaret etmeleri ve inceleme yapmaları bir hak olarak tanınmış olmasına karşın, UOSÇ’lerde ne antlaşmalarda ne de Teamül Hukuku’nda böyle bir hak tanımlanmamıştır²⁶. Günümüzde yaygın bir şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılan ve sayıları giderek artmakta olan kişilerin büyük çoğunluğu UOSÇ’lerle ilgili olarak alıkonmakta ve insani sonuçlar bakımından durum giderek ciddileşmektedir.

Bir diğer problemler alan son yıllarda yeni silahlı çatışmaların yaygın uygulamalarından biri olarak *özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin transferleri* ile ilgilidir. UOSÇ’lerde, özellikle çok uluslu kuvvetlerin bu kişileri mensubu olduğu ülkeye, alıkoyma kuvvetin ülkesine veya üçüncü bir ülke topraklarına transferi durumlarında; hem transferler sırasında yaşanan gayri insani muameleler, hem de transferin gerçekleştirileceği ülkede transfer edilen kişinin öldürülme, işkence ve zulüm görme riski açısından hukuki belirsizlikler söz konusudur. Uluslararası Hukukun, öldürme, işkence gibi ciddi ihlallerde ya da cezalandırma, gayri insani muamele gibi durumlarda transferleri yasaklayan ‘*geri göndermeme ilkesi*’ (*non-refoulement*)²⁷, UOSÇ hukukunda (en azından net bir ifade ile²⁸) yer almıştır. Ancak uluslararası çatışmalar hukukunda, III. Cenevre Sözleşmesinin 12. maddesi ve IV. Cenevre Sözleşmesinin 45. maddesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Çok uluslu koalisyonların bir ülkenin topraklarında o ülkenin rızası ile bir ya da daha fazla silahlı grup ile savaştığı UOSÇ’lerin giderek daha yaygın hale geldiği yeni çatışmalar gerçekliğinde, hem devletlere hem de silahlı gruplara yol gösterecek işlevsel bir transfer rejiminin oluşturulması önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir²⁹.

İnsancıl Hukuk dışında, diğer hukuk sistemleri açısından değerlendirildiğinde, uygun bir alıkoyma rejimi için, uluslararası insan hakları standartları çok daha geniş ve detaylı hükümler içermektedir. Ancak bu hükümler bazı durumlarda (ki bu durumlardan biri

26 Ortak 3. Madde’ye istinaden sadece yardım kuruluşlarının öneride bulunma hakkı doğrultusunda ICRC bu konudaki koruma alanını genişletme amacı ile sistematik olarak erişim talebinde bulunmaktadır. Cezayir, Afganistan, Nikaragua, Nijerya, Ruanda ve Yemendeki iç çatışmalarda bu erişimi elde etmiştir.

27 Geri göndermeme ilkesi birçok uluslararası sözleşmede doğrudan yer almıştır: Mülteci Hukuku (Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme Madde 33), İnsan Hakları Hukuku (Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde:7), BM İşkenceye Karşı Sözleşme (madde: 3). Detaylı bilgi için bkz. Weissbrodt David & Hortreiter Isabel, Weissbrodt David & Hortreiter Isabel, ‘The Principle of Non-Refoulement: Article 3 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Comparison with the Non-Refoulement Provisions of Other International Human Rights Treaties’ (1999) (1) Human Rights Law Review <http://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/362> Erişim Tarihi (20.09.2018); <http://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1366&context=faculty_articles>; European Union Agency for Fundamental Rights, ‘Scope Of The Principle Of Non-Refoulement In Contemporary Border Management: Evolving Areas of Law’ (Luxemburg, 2016) <<http://www.refworld.org/docid/5857b3bb4.html>> Erişim Tarihi (20.10.2018)

28 Ortak 3. Madde’nin nerede ve ne zaman olursa olsun insani muameleyi zorunlu kılmasına, II nolu Ek Protokolün 5(2) maddesinde belirtilen ‘serbest bırakılma durumunda kişilerin güvenliklerinin sağlanması gerekliliğine’ ve 128 nolu Teamül Kuralına atıf yapılarak Mülteci Hukuku ve İnsan Hakları Hukukunun silahlı çatışma dönemlerinde de uygulanabilirliği üzerinden, ayrıca Cenevre Sözleşmelerinin diğer hükümlerindeki ‘geri göndermeme’ ilkesine doğrudan yapılan açık vurgulardan hareketle; UOSÇ’lerde de ‘geri göndermeme ilkesinin’ dolaylı da olsa var olduğunu ve uygulanması gerektiğini savunan görüşler yaygındır.

29 ICRC Report (n 5)

zaten silahlı çatışma durumlarıdır³⁰) askıya alınabilmeleri, devlet dışı aktörler açısından bağlayıcı olmamaları ve İnsancıl Hukuk ile kesiştiği bazı alanların tartışmalı olması nedeniyle buradaki ihtiyacı tam olarak karşılayamamaktadır.³¹ Dolayısı ile UOSÇ hukukunda, hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından uygulanması gereken, ellerinde tuttıkları kişilere gerekli insanca muameleyi sağlayacak bir alıkoyma rejiminin tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

III. Devlet-Dışı Silahlı Gruplar Tarafından Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişiler

Silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen alıkoymalar daha sıkıntılı bir alan oluşturmaktadır. İnsancıl Hukuk'un silahlı örgütleri de bağlayıcı özelliği olmakla birlikte genel olarak devlet merkezli özelliği nedeniyle ve devletlerin silahlı gruplara herhangi bir meşruiyet vermeme kaygılarının etkisi ile silahlı gruplara ilişkin hükümler açısından İnsancıl Hukuk'ta normatif boşluklar söz konusudur³². Devletlerin genel eğilimleri, silahlı örgütlerin 'özgürlükten yoksun bırakma' yetkisinin olmadığı yönündedir ve pratikte de bu tür durumları 'rehin alma' olarak tanımlamayı tercih etmektedirler. Buna karşılık, 'rehin alma' ulusal ceza hukukunda 'silahlı gruplarca gerçekleşen özgürlükten yoksun bırakma' ile aynı anlama gelebilse de İnsancıl Hukuk açısından, 'özgürlükten yoksun bırakmadan' farklı bir durumdur,³³ burada alıkoymanın niyeti ya da amacı temel kriterdir. 'Rehin alma' İnsancıl Hukuk'ta tamamen yasaklanmış olmasına karşın 'özgürlükten yoksun bırakma' gerekli koşullar altında taraflar açısından meşru bir yetkidir. İnsancıl Hukuk'un tarafların eşitliği prensibine karşın bu hakkın silahlı gruplar açısından devletlerin eğilimleri nedeniyle tartışmalı olması, pratikte silahlı grupların hiç de azımsanmayacak sayıda kişiyi özgürlüğünden yoksun bıraktığı gerçeğini³⁴ değiştirmemektedir ve bu kişilerin çok daha fazla korunmaya ihtiyaç duyduğu aşikârdır. Sassoli'nin belirttiği üzere, "Silahlı grupların hukuken devlet görevlilerini enterne edemediği varsayıldığında, silahlı grupların iki seçeneği kalmaktadır. Ya düşman askerini serbest bırakacak ya da öldürecektir. İlki,

30 2015 ve 2016 yılında 3 Avrupa ülkesi (Fransa, Türkiye, Ukrayna) özgürlük hakkını da içeren şekilde derogasyon beyanında bulunmuşlardır. Rodenhauer (n 8) 951.

31 ICRC Concluding report, *Strengthening International Humanitarian Law In Protecting Persons Deprived of Their Liberty*, Concluding Report, 32nd International Conference Of The Red Cross And Red Crescent, (32IC/15/19.1) (ICRC, December 2015) ; Bkz (n 25)

32 Teferra Zelalem Mogessie, 'National Security and the Right to Liberty in Armed Conflict: The Legality And Limits Of Security Detention in International Humanitarian Law' "Detention: addressing the human cost" (2018) Vol. 98 (3) International Review of the Red Cross

33 Rehin almaya ilişkin gerekli açıklama ve kriterler, Roma Statüsünün 8. Maddesi (2)(a)(viii) ve (c)(iii) fıkralarında yapılmıştır. Dolayısı ile popüler söylemin aksine, her özgürlükten yoksun bırakma, rehin alma değildir. Tuck David, 'Detention by Armed Groups: Overcoming Challenges to Humanitarian Action' (2011) Vol.93 No. 883 International Review of the Red Cross; Melzer Nils & Kuster Etienne, *International Humanitarian Law, A Comprehensive Introduction*, (ICRC, Geneva, August 2016) 208-210.

34 "Sadece 21. yüzyılın ilk on yılında bile, Nepal'de Maoist Kominist Parti (CPN-M), Sri Lanka'da Tamil Aslanlarının Özgürlüğü (LTTF), Afganistan'da Taliban, Sudan'da Sudan Halkının Özgürlüğü Ordusu, Kolombiya'da FARC (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia) ve ELN (Ejército de Liberación Nacional), Fildişi Sahilleri'nde FAFN (Forces Armées Force Nouvelles) ve daha birçok silahlı örgüt yaygın bir şekilde 'özgürlüğünden yoksun bırakmayı' uygulamıştır." TUCK (n 33) 761.

düşmanın askeri potansiyelini arttıracığı için gerçekçi değil ve silahlı grubun var olma sebebine aykırıdır; ikincisi ise savaş suçudur³⁵.

Silahlı gruplar tarafından özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunmaya dair ihtiyaçları çok daha fazladır. Silahlı grupların hukuka uyma eğilimlerinin az olması, bu eğilimleri olsa bile gerekli alt yapı ve kaynaklarının eksikliği, çatışmadan kaynaklanan duygusal motivasyonları, mensuplarının tutukluluk ve enterne koşullarına ilişkin bilgi düzeyleri, ayrıca savaşma metodlarının genellikle gizli operasyonlar ve saklanma üzerine kurulu olması nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler açısından çok daha trajik koşullar oluşmaktadır.

ICRC'nin 'Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunması için İnsancıl Hukuk'un Güçlendirilmesi' adlı sonuç raporunda belirttiği üzere, yeni savaşların karmaşıklaşan koşulları içinde sayıları hızla artmakta olan özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunması oldukça ciddi bir insani sorun olmaya devam etmektedir. Alıkoymanın sebeplerinden ve kim tarafından nerede tutulduklarından bağımsız olarak, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin hastalık, sefalet, kaybedilme, keyfi ya da gayri insani muameleye karşı korunmaları tamamen kendilerini alıkoyan 'düşman' otoritenin insafına kalmıştır. Dolayısı ile bu kişilerin belirtilen tehlikelere karşı korunması, ister devlet, ister devlet dışı silahlı gruplar, isterse çok uluslu kuvvetler olsun, önemli ölçüde alıkoyan otoritelerin sorumluluğundadır.

İnsancıl Hukuk, silahlı çatışmalar nedeniyle özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunmasında hayati öneme sahiptir; bu nedenle de hükümleri açık ve kapsamlı oldukça daha işlevsel ve etkili olacaktır. UOSÇ'de açık standartların olmayışı, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin ciddi risklere maruz bırakılmasında oldukça önemli bir etkidir³⁶.

IV. Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunmasına Dair Çabalar, Çözüm Önerileri

UOSÇ'leri düzenleyen İnsancıl Hukuk, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere karşı her türlü şiddeti ve gayri insani muameleyi yasaklayan, temel adli güvenceleri sağlayan güçlü bir çerçeveye sahip olsa da; uluslararası çatışmaları düzenleyen detaylı ve kapsamlı hükümlerin aksine, alıkoymanın fiziki şartları (özellikle II nolu Ek Protokolün uygulanmadığı durumlarda), dayanakları ve usulleri ile özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin transferlerine ilişkin usuller ve ilkeler konusunda suskundur ve bu alanların güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Yeni çatışmalar ortamında yaygın olarak uygulanmaya başlanan ve insani sonuçları nedeniyle önemle üzerinde durulması

35 Sassoli Marco, 'Taking Armed Groups Seriously, Ways to Improve Their Compliance with IHL' (2010) Vol. 1 No.1 International Humanitarian Legal Studies 772.

36 ICRC (n 31)

gereken bu durum, gerekli korumaların sağlanması ve trajik sonuçların önlenmesi bakımından son yıllarda uluslararası toplumun da odağındaki konulardan biri olmuştur. ICRC, 2011 ve 2015 yıllarındaki Uluslararası Konferanslarında bu konuyu gündeme almış, devletlerin verdiği yetkiye istinaden; askeri ve insani gereklilikleri titizlikle dengeleyebilecek ve UOSÇ'lerin tüm aktörlerine yol gösterici olabilecek bir çözüm arayışı içerisinde devletlerle, uluslararası diğer aktörler ve ilgili uzmanlarla kapsamlı çalışmalar ve istişareler yürütmüştür. Bu çalışmalarda tartışılan hususlar, öneriler ve gelinen aşamayı detaylı olarak ele almadan önce, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunmasına dair uluslararası hukukun diğer alanlarındaki bazı yeni çabalara değinmek faydalı olacaktır.

*Kopenhag Süreci*³⁷ bu önemli çabalardan biridir. 2007-2012 yılları arasında Danimarka'nın öncülüğünde yalnızca UOSÇ kapsamındaki sınır ötesi askeri operasyonlar ve barış operasyonlarında uygulanmak üzere operasyonlar sırasında alıkonan kişilerin korunmasına dair yaşanan sorunlara çözüm aramayı ve askeri operasyonların başarısına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Devletler, uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri ve uluslararası hukuk uzmanlarıyla yapılan müzakereler sonucunda 16 temel prensibin belirlendiği başarılı bir esnek hukuk (soft law) metni oluşturulmuştur³⁸. BM Güvenlik Konseyi 5 daimi üyesinin de bulunduğu 24 ülke katılımcı olarak ve 5 ana uluslararası aktör gözlemci olarak bu süreçte yer almıştır³⁹. Kopenhag Süreci ilke ve esasları, yeni uluslararası kurallar getirmekten çok, mevcut kurallara açıklık getirmeyi ve yol gösterici olmayı amaçlamıştır. Uluslararası çatışmalar ya da düzeni sağlamaya yönelik operasyonlar (law enforcement operations) Kopenhag süreci kapsamının dışında olup, Kopenhag süreci UOSÇ'lerin sınır ötesi askeri operasyonlarına yönelik düzenlemeleri içermektedir.

Alıkoymanın koşullarına ilişkin koruyucu ilkelerin (her koşulda insani muamele, insan onurunun korunması, işkence ve her türlü ayrımcılığın yasaklanması, gerekli gıda, sağlık, hijyen, konaklama ihtiyaçlarının sağlanması vb.) yanısıra, alıkonan kişilerin gecikilmeksizin anlayacakları dilde bilgilendirilmesi, mümkün olan en kısa sürede kayıtlarının yapılması, buldukları şartlar ve gördükleri muameleye dair sözlü veya yazılı şikayetlerinin alıkoyma otorite tarafından ciddiye alınması, gerektiğinde ICRC ya da benzer tarafsız kuruluşların bu kişilere erişimine izin verilmesi, serbest

37 Copenhagen Process, 'Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations'. <<http://ihl.org/wp-content/uploads/2018/04/Copenhagen-Process-Principles-and-Guidelines.pdf>> Erişim Tarihi (05.05.2019)

38 Horowitz J, 'The Copenhagen Process Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations' (2012) 51(6) International Legal Materials 1364-1380. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/copenhagen-process-principles-and-guidelines-on-the-handling-of-detainees-in-international-military-operations/E6FB65B7E9ACB4E7A50231FAE57A7922> Erişim Tarihi (29.09.2018)

Winkler Thomas & Oswald Bruce Ossie, 'Copenhagen Process Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations' (2012) Vol.16 No.39 American Society in International Law <<https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/39/copenhagen-process-principles-and-guidelines-handling-detainees>> Erişim Tarihi (02.08.2018)

39 ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Belçika, Çin, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, Hollanda, İsveç, İngiltere, Kanada, Malezya, Nijerya, Norveç, Pakistan, Rusya, Tanzanya, Türkiye, Uganda, Yeni Zelanda ve Avrupa Birliği, Afrika Birliği, NATO, BM ve ICRC.

bırakılmaları ya da transferlerine karar verildiğinde ICRC ya da benzer kuruluşların (gerektiğinde ailelerinin) bilgilendirilmesi, özellikle güvenlik ya da idari sebeplerle alıkonan kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yerindeliğine ve hukukiliğine karar vermeye yetkili bağımsız ve objektif bir otorite tarafından periyodik olarak izlenmesi gibi önemli güvenceler de tanımlanmıştır. Bir devletin ya da uluslararası örgütün alıkoyduğu kişileri bir başka devlet ya da otoriteye, yalnızca uluslararası hukuka ilişkin yükümlülükleri kapsamında transfer edebileceği; transfer eden otoritenin bu kişilere ve koşullarına erişme talebi olduğunda, teslim alan otoritenin kişiler bırakılana, başka bir otoriteye teslim edilene ya da yargılama sonucunda mahkûm olana dek bu talebi karşılayacağı belirtilmiştir.⁴⁰

Kopenhag Süreci ilke ve esasları, özellikle İnsan Hakları Hukuku ve İnsancıl Hukuk'un etkileşimi nedeniyle yaşanan sorunları kapsamlı bir şekilde işaret etmesi; sadece devletlere değil uluslararası örgütlerle birlikte devlet dışı aktörlere de yükümlülükleri konusunda çağrıda bulunması; özgürlükten yoksun bırakmanın hukukiliği ve yerindeliğine karar verme yetkisi olan tarafsız, objektif bir otoriteye vurgu yapması ve son olarak ilk kez özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin transfer sonrasında da izlenmesine ilişkin hükümler içermesi bakımından önemli katkı sağlamıştır⁴¹.

Diğer bir önemli gelişme *Nelson Mandela Kuralları* olarak adlandırılan, 2011-2014 yılları arasında devletlerarası çalışma ve müzakerelerin bir çıktısı olarak, BM Genel Kurulunca 17.12.2015 tarihinde kabul edilen *BM Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kuralların* gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesidir⁴². Esası itibarı ile ceza adaleti sistemi kapsamında ve cezaevi koşullarındaki tutukluluğa ilişkin hükümler içeren, hüküm giymiş tutuklulara ağırlık veren Mandela Kurallarının silahlı çatışmalara ilişkin herhangi bir göndermesi yoktur. Ancak “adli, sivil, hüküm giymiş ya da giymemiş, güvenlik tedbirleri veya ıslah edici tedbirler nedeniyle alıkonmuş tüm kategorileri” kapsamı⁴³; tutuklulara yapılacak muamele ve tutukluluğun koşullarına ilişkin tüm durumlarda geçerli temel hükümleri içermesi⁴⁴; silahlı çatışmalardaki tutukluluk koşullarına ilişkin sorunların çözümüne zemin oluşturma kapasitesi ile

40 Oswald Bruce, ‘The Copenhagen Principles, International Military Operations and Detentions’ (2013) Vol 17 Journal of International Peacekeeping (12 Ağustos 2014’te revize edilmiş olarak: Melbourne Legal Studies Research Paper No. 692, Melbourne Law School, University of Belbourne) <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2478519> Erişim Tarihi (19.08.2018)

41 Oswald Bruce, ‘Some Controversies of Detention in Multinational Operations and the Contributions of the Copenhagen Principles, Multinational Operations and the Law’ (2013) Vol.95 No. (891/892) International Review of the Red Cross 707–726.

42 İlk olarak 1955’te Cenevre’de Suçların Önlenmesi ve Suçluların İslahı Üzerine Birinci BM Konferansında kabul edilmiş, daha sonra BM Ekonomik ve Sosyal Konseyin 31.07.1957 tarih ve 663C (XXIV) sayılı ve 13.05.1977 tarih 2076 (LXII) sayılı kararları ile onaylanmıştır. 2010 yılı BM Genel Kurulunun 65/230 kararı ile Suçu Önleme ve Ceza Adaleti Komisyonu tarafından 21. yüzyıl gelişmeleri dikkate alınarak standartların revize edilmesine karar verilmiş; 4 yıllık çalışmanın ardından 17.12.2015 tarihli BM Genel Kurulunda (UN-Doc A/Res/70/175) 27 yıl hapis yatan Nelson Mandela’nın anısına ithafen ‘Mandela Kuralları’ adıyla kabul edilmiştir. <<https://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/standard-minimum-rules/>> Erişim Tarihi (29.09.2018)

43 Mandela Kuralları, ön gözlem mad.3.

44 Rodenhauer (n 8) 945.

birlikte özellikle tutuklulara karşı uygulanacak disiplin uygulamaları ve yaptırımlara getirdiği sınırlamalar bakımından önemlidir.

Mandela Kuralları⁴⁵, insani muamele ve insan onurunun korunmasına ilişkin temel ilkelerin (hiçbir ayırım gözetmeksizin, işkence, gayri insani ve aşağılayıcı muameleyle karşı ve güvenliklerinin sağlanmasına dair koruyucu hükümler) ardından, kişilerin cinsiyet, yaş, suç kaydı, alıkonma gerekçeleri doğrultusunda kategorilere ayrılmasını, kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı her yerde standart bir dosya yönetim sisteminin oluşturulmasını, barınma, beslenme, hijyen, giyim, sağlık ve spor ihtiyaçlarının karşılanacağı standartları düzenlemiştir; sınırlama araçlarının kullanımına⁴⁶ ve üst arama yöntemlerine sınırlamalar⁴⁷ getirmiştir; ölüm, kaybedilme ve ağır yaralama durumlarında bağımsız ve soruşturmaya yetkili kişilere gecikmeksizin bildirim yapılmasını öngören, şikayet mekanizmalarının işlevselliğini genişleten ve iç denetimin yanı sıra dış denetimin unsurlarını belirleyen hükümler getirmiştir. Mandela Kuralları özellikle disiplin uygulamaları ve yaptırımlara getirdiği sınırlamalar ile bazı hükümlerin ilk kez uluslararası standart haline gelmesine olanak sağlamıştır. Disiplin uygulamaları ve yaptırımlardan önce çatışma önleyici, arabulucu veya çatışma çözücü uygulamaların teşvik edilmesi; hiçbir koşulda disiplin uygulaması ve yaptırımın gayri insani veya aşağılayıcı muamele ya da işkence düzeyinde olamayacağı; süresiz ya da uzatılmış hücre cezasının⁴⁸, karanlık ya da çok aydınlık hücreye konulmanın, fiziksel cezanın, bir ceza yöntemi olarak gıda ya da içme suyunun kısıtlanmasının yasak olması; bu sınırlayıcı hükümler arasındadır.

2011 yılındaki 31. Uluslararası Kızılay Kızıllaç Konferansı ve 2015 yılındaki 32. Uluslararası Kızılay Kızıllaç Konferansında da ‘özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere’ dair sorunlar devletler ve ilgili uluslararası aktörler arasında tartışılmış, çözüm arayışına dair kararlar alınmıştır. 2011-2015 yılları arasında ilgili birçok aktörle gerçekleşen bölgesel ve tematik toplantılar ve istişareler sonucunda elde edilen çalışmalara ilişkin süreç, 2015 yılının ardından İnsancıl Hukuk’un özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişileri korumak için uygun ve elverişli zeminini koruduğunu gösteren somut ve uygulanabilir çıktılar üretmeye evrilmiştir⁴⁹.

45 Mandela Kurallarının tüm metni için bkz. <https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf>

46 Örneğin, zincir, pranga gibi aşağılayıcı baskı araçlarının kullanımı yasaklanmış sadece, transferlerde kaçmanın engellenmesi ya da kişinin kendine ya da başkasına zarar vermesini engellemek amacıyla kullanılabilceği belirtilmiştir.

47 Örneğin, çıplak arama ya da mahrem yerlere ilişkin hassas aramaların sadece mutlak gereklilik hallerinde, aynı cinsiyetteki eğitimli personelce ve özel bir alanda yapılabileceği belirtilmiştir.

48 Hücre cezasının 22 saat veya bir günden fazla süre ile insan iletişiminden uzak tutulma anlamına geldiği ve 15 günü aşan hücre cezasının uzatılmış hücre cezası olacağı, bu nedenle yasak olduğu ayrıca belirtilmiştir (madde 44). İlk kez hücre cezasına sınırlama bir uluslararası standart olarak Mandela Kurallarında yer almıştır. <<https://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/standard-minimum-rules/>>

49 ICRC’nin 2011 yılındaki 31. Konferansında sunduğu raporun ardından devletlerin onayı ile alınan 1 nolu karar ile çalışmaların derinleştirilmesi ve çözüme yönelik araştırmalar yapılması kararlaştırılmıştır. 2015 yılındaki 32. Konferansta ise gelinen aşamaya ilişkin bir sonuç raporu sunulmuş ve alınan 1 nolu karar ile İnsancıl Hukuk’un silahlı çatışmalarda özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişileri korumak için elverişli ve uygun zeminini koruduğunu gösteren ve bağlayıcı nitelikte olmayan somut çıktılar üretilmesine karar verilmiştir. Bkz. 31. ve 32. Uluslararası Kızılay Kızıllaç Konferanslarına ait 1 nolu kararlar.

Bu çalışmalar sonucunda elde edilen standartların çerçevesi, tespit edilen hususlar ve öneriler; ‘tutukluluk koşulları ve özel koruma gerektiren kişiler’, ‘enterne etmeye ilişkin gerekçe ve usuller’ ve ‘transferler’ başlıkları altında bu başlıklara ilişkin oluşturulan ‘korumanın unsurları’ ve devletlerin yaklaşımları ile birlikte değerlendirilecektir:

A. Alkoymanın Fiziki Koşulları ve Özel Koruma Gerektiren Kişiler

UOSÇ'lere ilişkin özgürlükten yoksun bırakma durumlarında, alkoyma koşulları bakımından gıda, su, hijyen, sağlık, tıbbi bakım, barınma, egzersiz, dış dünya ile iletişim, alkoymanın duyurulması ve kayıt altına alınması hususlarının öncelikli olarak altı çizilmiştir. Bununla birlikte, bu korumaların düzeyini fiili koşullar ve olanakların belirleyeceği ayrıca belirtilmiştir. Çatışma anında ya da çatışmaya çok yakın bölgelerde gerçekleştirilen özgürlüğünden yoksun bırakma durumları doğal olarak alkoymaya ilişkin fiziki koşulları kısıtlayacaktır.⁵⁰ Ancak bu durumlarda da alkoyan otoritelerin, kendilerine sağlayabildikleri olanaklar ölçüsünde alkoydukları kişilerin temel ihtiyaçları olarak gıda, su, tıbbi bakım ile birlikte çatışmanın tehlikelerinden ve kaybedilmeye karşı risklerden korumayı sağlamaları gerekmektedir. Araştırmalar neticesinde elde edilen veriler, alıkonan kişilerin bu sınırlı koşullarda kaldığı sürenin kısa olduğu ve imkânlar el verir vermez çatışma alanlarından uzak daha güvenli alanlarda tutuldukları yönündedir. Dolayısı ile UOSÇ'de de güvenli ve istikrarlı ortamlarda, silahlı çatışma dışı durumlardaki olağan tutuklamalara benzer koşulların ve barış zamanı için tasarlanmış birçok uluslararası standardın uygulanabileceği belirtilmiştir. Tespit edilen bir diğer husus, özgürlükten yoksun bırakılan kişilerin ihtiyaç ve koşullarının alıkonma süresine göre değişebileceği, çok kısa süreli ya da bir başka otoriteye transfer edilmek üzere gerçekleşen geçici ve kısa dönemli alkoymalarda bazı korumaların acil ya da gerekli olmadığı yönündedir.⁵¹ Yine, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunmasında son derece önemli ve işlevsel bir yöntem olarak, operasyon veya çatışma öncesinde alkoymalara dair, özel koşulların da dikkate alındığı bir ön planlama yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

‘Korumanın unsurları’⁵² adı altında birçok hususun bir araya getirildiği; gıda, su, giysi, barınma, tıbbi bakım gibi temel ihtiyaçları düzenleyen ayrıca, izleme ve şikâyet mekanizmaları, şikâyetlerin araştırılması, cinsel şiddet ve istismarın önlenmesi, disiplin uygulamalarına dair usuller vb. başlıkları içeren, nihai çıktıya temel alınacak genel bir çerçeve belirlenmiştir.

50 Örneğin gün ışığı, acık havaya erişim ya da egzersiz gibi olanaklar, düşman ateşi vb. güvenlik tehdidi nedeniyle sağlanamayabilecektir.

51 Örneğin, her koşulda gıda, su, barınak acil bir ihtiyaç iken, eğitim, sosyal aktivite vb. koşulların uzun dönemli tutuklamalarda devreye girmesi gereken koşullar olarak belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

52 Burada belirlenen korumanın unsurları, korumanın kural koyucu/normatif içeriğinden çok, ileriki süreçlere ya da normatif nihai çıktıya zemin oluşturması açısından belirlenen kriterleri ifade etmektedir. Ana başlıklar ve detaylandırılması gereken alt başlıklar tanımlanmış, ileriki süreçlerde, özellikle devletlerle yapılacak resmi toplantılarda detaylandırılarak ya da elenerek nihai çıktıya dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Örneğin, ‘kayıt altına alma’ başlığı altında ilk kayıt, koşulların değişimine ilişkin kayıtlar, kaydedilen bilgilerin kalitesi gibi alt başlıklar; ‘barınma/tutukluluk yeri ve altyapı’ başlığında, çatışmanın tehlikelerine karşı korunmada yeterlilik, ısı-ışık-havalandırma şartları, alıkonanlar ile alkoyan kuvvetlerin koşullarının kıyaslanması gibi alt başlıklar belirlenmiştir.

B. Enterne Edilmeye İlişkin Usuli İlke ve Güvenceler

Birçok karmaşık ve çok yönlü soruna önemli ölçüde açıklık getirilmiş, temel olarak UOSÇ’de keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakmayı engelleyecek dayanaklar ve ilkeler üzerine odaklanılmıştır. Bunun ötesinde enterne etmenin amacı, enterne edilecek kişiye karşı alınacak tedbirlerin dayanakları ve usuli güvencelerin yerindeliğine ilişkin sınırlar netleştirilerek uygulamalara açıklık getirilmiştir.

Enterne etmenin tutuklamadan tamamen farklı olduğu, kişinin bir güvenlik tehdidi oluşturmasını önlemek amacıyla hareket ve faaliyetlerinin kontrol edilmesi anlamına geldiği ve cezalandırma niteliği taşımadığı vurgulanarak; Ortak 3. Maddenin gerektirdiği yargısal güvence ve hukuki usuller olmaksızın bir ceza kovuşturması ya da hapis cezası şeklinde kullanılamayacağı, enterne koşullarının cezalandırıcı olmama niteliğini yansıtmaması gerektiği ifade edilmiştir. Enterne etmenin dayanakları belirlenirken ‘bir yandan askeri gerekliliği aşmaması, diğer yandan gelecekteki kaçınılmaz tehditlerin engellenmesini sağlayabilmesi’ ölçütünün dikkate alınması ve ‘güvenliğin zorunlu kıldığı sebepler’ ifadesinin bu ölçütü sağladığı belirtilmiştir⁵³.

İşlevsel bir güvence rejimi için aşağıda belirtilen dört temel bileşen önerilmiştir:

- Enterne etmenin ilk anından itibaren izlenecek, açıkça belirlenmiş usul ve yöntemler;
- Enterne etme kararına dair ön inceleme;
- Devam eden enterne durumunun periyodik olarak incelenmesi;
- Enterne kişinin sürece ilişkin yardım alması ve temsiliyeti.

Keyfi ya da hukuk dışı özgürlükten yoksun bırakmayı önlemede koşullara bağlı olarak; uluslararası hukuk, ulusal hukuk ve talimatnamelerin (Standard Operation Procedures) etkin rol oynayabileceği; klasik anlamdaki UOSÇ’lerde ulusal mevzuatın asli önemde olduğu; çok uluslu kuvvetlerin sınır ötesi operasyonlarında ise BM Güvenlik Konseyi kararlarının, sınır ötesi operasyonun yapıldığı ülkenin ulusal mevzuatı ile birlikte dikkate alınabileceği ve çoğu durumda özel ve genel talimatnamelerin detaylı yönlendirmeler sağlayabileceği vurgulanmıştır⁵⁴.

Enterne etmeye dair usuli ilke ve güvencelerle ilgili ‘korumanın unsurları’ olarak; enterneye tabi tutmak için uygun gerekçe ve dayanaklar, enterne kararı, ön inceleme, periyodik inceleme, inceleme organının özellikleri ve enterne eden otorite ile ilişkisi, enternenin sebeplerine erişim, inceleme süresi gibi başlıklar belirlenmiştir.

53 Devletlerin önemli bir çoğunluğu ‘güvenliğin zorunlu kıldığı sebepler’ kriterini uygun bulurken, bazı devletler, bu kriterin uluslararası çatışmalar kapsamında işgal topraklarındaki enterne etme durumu için tanımlanmış bir standart olması nedeniyle UOSÇ için uygun olmadığını dile getirmiştir.

Devlet dışı silahlı grup mensuplarının doğası gereği mensuplukları nedeniyle enterne edilebileceği hususu da tartışılmalı alanlardan biri olmuştur; bir görüş, devletlerin silahlı kuvvetlerine benzer düzeyde örgütlü ve komuta gücü olan silahlı grupların ‘resmi mensuplarının’ enterne etme kriterini sağladığını savunurken, diğer görüş ‘resmi mensubiyet’ tespitinin nasıl yapılacağına temel kriter olan ‘güvenlik sebebine’ dayalı odağı muallaklaştıracağını ve somut bir güvenlik tehdidi olmadan bu kişilerin enterne edilemeyeceğini savunmuştur. ICRC Concluding Report (n 31).

54 ICRC, *Strengthening International Humanitarian Law Protecting Persons Deprived Of Their Liberty, Synthesis Report From Regional Consultations Of Government Experts* (ICRC, Geneva, November. 2013)

C. Transferler

Devletlerin kendi topraklarında gerçekleşen tutukluluk durumlarında İnsan hakları Hukuku ve Mülteci Hukukunun ‘geri göndermeme’ ilkesine dair sorumluluklarının UOSÇ’lerde de geçerli ve uygulanabilir olduğu; dolayısı ile asıl ihtiyacın, sınır ötesi UOSÇ’lerde (devletlerin kendi toprakları dışında devlet dışı silahlı gruplarla savaştığı çatışmalarda) gerçekleşen transferlere dair düzenlemeler olduğu genel kabul görmüştür. Sınır ötesi ‘özgürlüğünden yoksun bırakma’ durumlarında, devletlerin taraf olduğu antlaşmalara ve bu antlaşmaların kapsamına göre değişmekle birlikte transferi olanaksız kılacak risklerin; asgari düzeyde hukukun gereği olarak, yaşam hakkının ihlali, işkence, zulüm, gayri insani ve aşağılayıcı muamele gibi durumlara dair riskler olduğu belirtilmiştir.⁵⁵ Mevcut antlaşmalardaki yükümlülükler halel getirmeksizin;

- Irk, din, milliyet, siyasi görüş nedenlerine dayalı zulüm,
- Zorla kaybetme,
- Çocukların çatışmalara katılması ya da bunun için istihdamı,
- Adil olmayan yargılama, ölüm cezası,
- Yeterli tıbbi bakımın olmaması,
- İkincil geri gönderme (secondary non-refoulement),
- Hukuk dışı amaçlarla kasıtlı olarak bir devletin sınırları dışına gönderme

gibi durumlar transferi olanaksız kılması gereken riskler olarak tanımlanmıştır.

Bu riskleri ortadan kaldırmanın en etkili yolunun, transferin yapılacağı ülkenin alıkoyma politikası ve pratiklerini ve transfer edilecek kişinin kişisel koşulları ve korkularını dikkate alan, kapsamlı ve tarafsız bir transfer öncesi değerlendirme olduğu, bununla birlikte transfer sonrası izleme mekanizmalarının da kurulması gerektiği belirtilmiştir⁵⁶.

D. Devlet Dışı Silahlı Gruplar Tarafından Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Kişilerin Korunması

Devlet dışı silahlı grupların çoğunun rutin ve yaygın olarak kişileri özgürlüklerinden yoksun bırakması ve bu durumun devletlerden farklı dinamikleri ile çok daha karmaşık ve zorlayıcı olması, bu konuya özel olarak odaklanılmasını gerektirmiştir. Her ne kadar devlet dışı silahlı gruplar tarafından özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin ihtiyaçları en az devlet kuvvetleri tarafından alıkonan kişilerin ihtiyaçları kadar ise ve gıda, su, hijyen, tıbbi bakım, açık hava, dış dünya ile iletişim ve kayıt sistemi insani bir alıkoyma ortamının asli unsurları olsa da, tartışılan genel sorunlardan farklı olarak devlet dışı silahlı grupların gerçekleştirdiği alıkoymalarda, özellikle devletler tarafından aşağıdaki hususlar dile getirilmiştir:

⁵⁵ Bu bağlamda Ortak 3. Maddenin bu riskler karşısında transferi yasakladığı sonucuna varılmaktadır. ICRC Concluding Report (n 31) 31.

⁵⁶ Ibid (n 31)

- Korumaya ilişkin düzenlemelerin devlet dışı silahlı aktörlere meşruiyet kazandırmasına ilişkin kaygılar;
- Devlet dışı silahlı gruplar arasındaki geniş farklılıkların yarattığı güçlükler;
- Devlet dışı silahlı grupların UOSÇ hukukuna uymasını özendirilen tedbirlere olan ihtiyaç.

Devlet dışı aktörlere meşruiyet kazandırma kaygısına yanıt olarak; UOSÇ'leri daha fazla insanileştirme arayışında olan İnsancıl Hukuk kurallarının devletlerin silahlı grupların faaliyetlerini suç olarak görmelerini engellemediği, İnsancıl Hukuk ile birlikte birçok uluslararası antlaşmanın zaten devlet dışı aktörlerin uygulamalarının statülerine etki etmediğini vurguladığı ve kişilerin korunmasını amaçlayan olası çıktıda da bu vurgunun yapılabileceği ifade edilmiştir⁵⁷. İnsancıl Hukuk'ta silahlı grupların özgürlükten yoksun bırakma yetkisine ilişkin normatif boşluk olması ve devletlerin silahlı gruplara böyle bir yetkiyi vermeme eğilimi hususunda da, kişilerin korunmasına ilişkin düzenlemelerin 'yetkilendirme' ya da 'alıkoyma hakkı verme' odağından uzak, 'yasakların tanımlanması' şeklinde yapılmasıyla bu sorunun aşılabileceği belirtilmiştir.⁵⁸ *Silahlı grupların birçok açıdan geniş farklılıklarının olması* nedeniyle bir standart oluşturulmasının güçlüğü ile ilgili olarak; her koşulda tüm silahlı grupların sağlayabileceği asgari düzeyde koruma standartlarının tanımlanması ve aynı zamanda daha ileri düzeyde koruma sağlayabilecek grupların da kapasiteleri doğrultusunda gerekli korumaları sağlamaları⁵⁹ önerilmiştir. Bununla birlikte İnsancıl Hukuk'un ' tarafların eşitliği' prensibinin (silahlı çatışmanın tüm taraflarının İnsancıl Hukuk'a ilişkin yükümlülüklerinin aynı şekilde telaffuz edilmesi gerekliliği) göz ardı edilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak *hukuka saygının özendirilmesi* ile ilgili olarak; silahlı grupların bu husustaki eğilimlerinin değişkenlik gösterdiği, bazı silahlı gruplarca sistematik olarak İnsancıl Hukuk'un en temel ilkelerinin bile ihlal edildiği ve böyle bir çabanın anlamsız ve faydasız görüldüğü belirtilmiştir. Diğer taraftan yelpazenin diğer ucundaki birçok silahlı grubun da İnsancıl Hukuk'a uyma çabasında olduğu; dolayısıyla kişilerin korunmasına yönelik düzenlemelerin, silahlı gruplar tarafından saygı duyulması halinde avantajlar ve saygı duyulmaması halinde dezavantajlar içermesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁰

57 ICRC Concluding Report (n 31)

58 Teferra (n 32) 992.

59 Melzer, silahlı gruplardan, devlet askerlerini ya da diğer alıkoyma kişileri korumalarına ilişkin beklentinin ne kadar gerçekçi olduğu sorusundan hareketle; aslında silahlı grupların özellikleri ve koşullarına göre cevabın değiştiğini; belirli bir toprak parçasını kontrol eden iyi örgütlenmiş gruplarda bu beklentinin gerçekçi olduğunu, diğer taraftan uygun alt yapısı ve kontrol alanı olmayan, operasyonlarını gizli yürütmeye çalışan silahlı gruplarda durumun zor olduğunu belirtmiştir. İnsancıl Hukuk'ta belirtilen yazışma izinleri, düzenli sağlık kontrolleri gibi korumaların doğal olarak silahlı gruplardan beklenemeyeceği, ancak yine de dikkate alınması gereken kriterin, silahlı grubun kontrol ettiği bir toprak parçası var ise bu topraklarda yaşayan sivillere uygulanan standarda göre; yok ise silahlı grupların kendi mensuplarının standardına göre belirlenmesi gerektiği, alt yapısı ve kapasitesi gerekli korumayı sağlamaya yetmeyen silahlı grupların bu korumayı insani yardım kuruluşlarından isteyebileceği ifade edilmiştir. Melzer Nils & Kuster Etienne (n 33) 215-216.

60 Düzenlemenin nasıl özendirici olacağı ile ilgili olarak ayrı bir çalışma yapılabileceği, bununla birlikte örneğin devletler tarafından kendilerine dayatılan gereklilikler yerine, silahlı grupların gönüllü olarak korumaları sahiplenmesini ya da korumayı güçlendirici çalışmalarda yer almasını kolaylaştırıcı bir zemin oluşturulması dile getirilmiştir.

E. Olası Çıktıya İlişkin Seçenekler ve Geline Aşama

UOSÇ'lerde özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunmasına ilişkin gerçekleştirilen inceleme, müzakere ve toplantıların ardından elde edilen çerçevenin 32. Uluslararası Kızılhaç Konferansında somut ve uygulanabilir nihai bir çıktıya dönüştürülmesi; bu çıktının 'uluslararası bir antlaşma', 'uluslararası ölçekte tanınmış bağlayıcı olmayan standart-belirleyici bir metin' veya model uygulama usulleri ya da eğitim modülleri gibi 'tamamlayıcı uygulama araçları' şeklinde olması tartışılmıştır. ICRC'ye göre bağlayıcı nitelikte bir uluslararası antlaşmanın ya da mevcut antlaşmalarda yapılacak değişikliklerin en etkili yöntem olacağı ifade edilmişse de, devletlerden gelen geri bildirimler bu konuda yeterli siyasi desteğin olmadığını, ancak bağlayıcı olmayan standart-belirleyici bir dokümanın daha çok kabul gördüğünü göstermiştir. 32. Uluslararası Konferansta alınan 1 nolu karar doğrultusunda, devlet odaklı, işbirliğine dayalı ve politize edilmemiş bir çalışmayla, bağlayıcı olmayan standart-belirleyici çıktılar üretilmesi hazırlıklarına başlanmıştır. 2016 yılında gerçekleştirilen hazırlıkların ardından, 6-7 Nisan 2017'de 90'ı aşkın devletin bir araya gelmesiyle ilk resmi toplantı gerçekleşmiştir. Devletlerin yoğun ve aktif katılımına rağmen, bir uzlaşma sağlanamamış ve bir sonuç elde edilememiştir⁶¹.

ICRC bu konudaki çalışmalarına devam etmektedir. 2019 yılında düzenlenecek 33. Uluslararası Kızılay Kızılhaç Konferansında 31. ve 32. Konferansta devletler ile birlikte alınan kararlar ve gelinen aşama üzerinden yapılacak değerlendirmelerin nasıl sonuçlar doğuracağı beklenmektedir.

V. SONUÇ

Günümüz çatışmalarında tüm çatışma tarafları açısından yaygın bir yöntem olarak kullanılan *özgürlüğünden yoksun bırakma*, oldukça ağır ve trajik insani sonuçlara sebep olmaktadır. UOSÇ'leri düzenleyen İnsancıl Hukuk, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilere karşı her türlü şiddeti ve gayri insani muameleyi yasaklayan, temel adli güvenceleri sağlayan güçlü bir çerçeveye sahip olsa da; alıkoymanın fiziki şartları ve dayanakları, alıkonan kişilere dair usuli güvenceler ile bu kişilerin transferlerine ilişkin usul ve ilkeler konusunda hukukun güçlendirilmesine, ayrıca devlet dışı silahlı gruplara dair genel normatif boşluğun ele alınmasına önemli ölçüde ihtiyaç vardır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin korunmasına dair yeni hukuki çabalarda teorik düzeyde görece pozitif adımlar atılmış ve bazı somut çıktılara ulaşılmıştır. Ancak bu pozitif adımların operasyonel pratiklere yansımaları, işlevselleşmesi ve bunun için gerekli siyasi irade ve isteğin ortaya konması gerekmektedir. Bu husus, önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

61 <<https://www.icrc.org/en/document/detention-non-international-armed-conflict-icrcs-work-strengthening-legal-protection-0>> Erişim Tarihi (02.09.2018)

Bibliyografya/Bibliography

- Amnesty International, *End the Horror in Syria's Torture Prisons*, <<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/syria-torture-prisons/>> (03.11.2018)
- Bernard V., 'Out Of Sight, Out Of Mind? Exposing The Human Cost Of Detention, Detention: Addressing the Human Cost' (2018) 98 (3) International Review of the Red Cross 725-735
- Debuf E., 'Tools To Do The Job: The ICRC's Legal Status, Privileges and Immunities, Principles Guiding Humanitarian Action' (2016) Vol. 97 No. 897/898 International Review of the Red Cross 319-344
- Debuf E., *Expert Meeting on Procedural Safeguards for Security Detention in Non-International Armed Conflict*, ICRC Report, (Chatham House & ICRC, London, 22-23 September 2008) <<https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/security-detention-chatham-icrc-report-091209.pdf>> (02.10.2017)
- European Union Agency For Fundamental Rights, *Scope Of The Principle Of Non-Refoulement In Contemporary Border Management*, Evolving Areas Of Law (Luxemburg, 2016) <<http://www.refworld.org/docid/5857b3bb4.html>> (20.10.2018)
- Henckaerts J. M, Beck L. D, *Customary International Humanitarian Law*, Volume I, Rules, (Cambridge University Press, New York, 2009)
- Henckaerts J. M, Beck L. D, *Uluslararası İnsancıl Teamül (Örf-Adet) Hukuku*, Cilt I: Kurallar, Çev: ÖKTEM vd. (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları)
- Horowitz J., 'The Copenhagen Process Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations' (2012) 51(6) International Legal Materials <<https://www.cambridge.org/core/journals/international-legal-materials/article/copenhagen-process-principles-and-guidelines-on-the-handling-of-detainees-in-international-military-operations/E6FB65B7E9ACB4E7A50231FAE57A7922>> (29.09.2018)
- Human Rights Watch, *Children Detained in War Zones: Thousands Held Without Charge Tortured*, (28 July 2016) <www.hrw.org/news/2016/07/28/childrendetained-war-zones> (03.11.2018)
- ICRC – GSÜ, *12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri*, (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul)
- ICRC, *Concluding Report, Strengthening International Humanitarian Law in Protecting Persons Deprived of Their Liberty*, 32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent (32IC/15/19.1)(ICRC, 2015) <http://rcrcconference.org/wp-content/uploads/2015/04/32IC-Concluding-report-on-persons-deprived-of-their-liberty_EN.pdf>(10.10.2018)
- ICRC, *International Humanitarian Law and the Challenges of Contemporary Armed Conflicts*, 32nd International Conference of the Red Cross and Red Crescent, (32IC/15/11) (ICRC, December 2015) <<http://rcrcconference.org/wp-content/uploads/2015/10/32IC-Report-on-IHL-and-challenges-of-armed-conflicts.pdf>> (10.12.2018)
- ICRC, *Strengthening Legal Protection for Victims of Armed Conflict, 31st International Conference of the Red Cross and Red Crescent* (31IC/11/5.1.1) (ICRC, October 2011) <<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-strengthening-legal-protection-11-5-1-1-en.pdf>> (10.12.2018)
- ICRC, *Protecting People Deprived of Liberty*, (Geneva, May 2016) <https://www.icrc.org/sites/default/files/topic/file_plus_list/0685_002_people-deprived-liberty_web.pdf> (20.09.2018)

- ICRC, *Strengthening International Humanitarian Law Protecting Persons Deprived Of Their Liberty*, Synthesis Report From Regional Consultations Of Government Experts, (ICRC, Geneva, November 2013)
- ICRC, *Children in Detention*, report (2017) <www.icrc.org/en/publication/4201-children-and-detention> (05.08.2018)
- Melzer N., Kuster E., *International Humanitarian Law, A Comprehensive Introduction*, (ICRC, Geneva, August 2016)
- Oswald B., ‘Some Controversies of Detention in Multinational Operations and the Contributions of the Copenhagen Principles, Multinational Operations and the Law’ (2013) Vol.95 No. (891/892) International Review of the Red Cross
- Oswald B., ‘The Copenhagen Principles, International Military Operations and Detentions’ (2013) Vol 17 Journal of International Peacekeeping (12 Augustos 2014’te revize edilmiş olarak) Melbourne Legal Studies Research Paper No. 692, Melbourne Law School, University of Belbourne. <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2478519> (19.08.2018)
- Pejic J., ‘Procedural Principles and Safeguards for Internment/ Administrative Detention in Armed Conflict and Other Situations Of Violence’ (2005) Vol. 87 No. 858 International Review of Red Cross
- Rodenhauser T., ‘Strengthening IHL Protecting Persons Deprived of Their Liberty: Main Aspects of The Consultations and Discussions Since 2011’ “ Detention: addressing the human cost” (2018) Vol. 98 (3) International Review of the Red Cross
- Sassoli M., Bouvier, A. A., Quintin, Anne, *How Does Law Protect in War*, E-Kitap. < <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-0739-part-i.pdf>> (05.05.2019)
- Sassoli M., ‘Taking Armed Groups Seriously, Ways to Improve Their Compliance with IHL ’(2010) Vol. 1 No. (1) International Humanitarian Legal Studies
- Teferra Z. M., ‘National Security and the Right to Liberty in Armed Conflict: The Legality And Limits Of Security Detention in International Humanitarian Law’ “Detention: addressing the human cost” (2018) Vol. 98 (3) International Review of the Red Cross
- Tuck D., ‘Detention by Armed Groups: Overcoming Challenges to Humanitarian Action’ (2011) Vol.93 No. 883 International Review of the Red Cross
- Walmsley R., *World Female Imprisonment List*, (ICPR, London, 2017) <www.prisonstudies.org/news/world-female-imprisonment-list-fourth-edition> (03.11.2018)
- Weisbrodt D. and Hortreiter I., ‘The Principle of Non-Refoulement: Article 3 of the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Comparison with the Non-Refoulement Provisions of Other International Human Rights Treaties ’(1999) (1) Human Rights Law Review <http://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/362.> (20.09.2018)
- Winkler T. and Oswald B. O., ‘Copenhagen Process Principles and Guidelines on the Handling of Detainees in International Military Operations’ (2012) Vol.16 No.39 American Society in International Law <<https://www.asil.org/insights/volume/16/issue/39/copenhagen-process-principles-and-guidelines-handling-detainees>> (02.08.2018)
- <<https://www.icrc.org/en/document/what-we-do-detainees>> (01.03.2019)
- < www.coe.int/en/web/cpt/visits#2017.> (05.05.2018)
- <<https://www.icrc.org/customary-ihl> .> (05.12.2018)
- <<https://www.penalreform.org/priorities/prison-conditions/standard-minimum-rules/>> (29.09.2018)

<https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf>
(29.10.2018)

<<https://www.icrc.org/en/document/detention-non-international-armed-conflict-icrcs-work-strengthening-legal-protection-0>> (09.01.2019)

<<http://iihl.org/wp-content/uploads/2018/04/Copenhagen-Process-Principles-and-Guidelines.pdf>>
(05.05.2019)

<<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>>(10.05.2019)

